

CONSTANTIN RADU-MARIA

Comedia ca expresie a vârstei tinere

În „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului”, și anume, în introducere, Marx acordă comicalui un sens social prin raportarea prezentului la trecut. El spune: „ultima fază a unei forme a istoriei universale este comedia ei. Zeii Eladei, răniți de moarte în chip tragic în **Prometeu înălțat** al lui Eschil, au trebuit să moară încă o dată în chip comic, în dialogurile lui Lucian. De ce se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentru ca omenirea să se despartă cu voioșie de trecutul ei”.

Intr-adevăr, în **Pătimirile lui Zeus** — piesa lui Lucian din Samosata, Zeus este înfățișat ca un bătrîn slăbănog și oțărît, pentru că oamenii îl desconsideră și nu-i mai aduc ofrande. Părintele neînduplecat, **senex iratus** — personajul comic central din comedii de mai târziu de la Plaut și Terențiu și prin Molière pînă în zilele noastre — îl are cap de serie pe însuși Zeus. Substitute ale părintelui neînduplecat — care abundă în comedii — sînt orice personaje care exercită o tutelă asupra unui ins sau unei societăți. Așadar de la tutore pînă la tiran.

Dar înaintea lui Lucian a fost Socrate ironistul, eironul — cum ar fi spus Aristotel. Ni-l închipuim în mantaua sa găurită, umblind prin pițele Atenei, urmat de tineri și folosindu-și ironia sa dizolvantă pentru alungarea himerelor din mințile oamenilor și pentru întoarcerea treptată a acestora spre ei înșiși, dîndu-le astfel încrederea, puterea și libertatea de a decide ei înșiși despre ei. Lucrînd astfel, la edificarea viitorului, dezlegînd, eliberînd, pentru viitor, pe concetățenii săi.

Cum viitorul este un alt mod de a numi posibilul, putem spune că ironistul trăiește în posibilitate — astfel că, ironia, această atitudine anticipativă, este și nu este în același timp. Ea nu se fixează într-un moment anume, nu își are momentul său; de aici tendința de a se insinua în sfera seriosului fixat prin legi, obișnuințe și norme, ca joc, joaca de-a seriosul, pentru a arăta că, la urma urmei, acest serios este așa, doar pentru

ca noi înșine îl luăm în serios. Ne oprim, pentru a face un prim bilanț al termenilor pe care i-am utilizat. Am vorbit de viitor, posibil, anticipație, joacă, încredere, putere, libertate și constatăm că le găsim pe toate acestea ca atribute ale tinereții. Această constatare ne îndreaptă către „Retorica” lui Aristotel, care, vorbind despre caracteristicile tinerilor, în opoziție cu ale bătrînilor, spune: „ei trăiesc în mare parte cu speranța; căci speranța are a face cu viitorul, pe cînd memoria cu trecutul — speranța îi face să aibă curaj”.

Comedia este o expresie a acestei atitudini pentru că ea opune dezirabilul, (ceea ce are a face cu speranța, cu viitorul) velustului, trecutului (de care se desparte cu voioșie), prin victoria dezirabilului, și prin determinarea posibilului. Ea este o formă de ostracizare a vechiului osificat, închistat, reticent, pe care îl învinge prin vigoare, prin dinamism și prin deschidere. Orice forme sau instituții, cu rost în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, pot împiedica dezvoltarea, noul, ceea ce este viu și tînăr, și tocmai prin fixitatea lor, ele obstrucționează realizarea posibilului. Formele poartă în sine arbitrarul și moartea. Moartea înlăuntrul și în afară, căci limitînd o posibilitate, realizînd-o deci, o ucid, ca posibilitate, și împiedică, totodată, și seria altor posibilități. Comedia destituie fără să instituie; ea indică doar sensul instituirii. Mișcarea ei este de la arbitrarul către o libertate practică și de la iluzia formelor la realitatea conținutului viu. În acest sens, mișcarea comediei este un prezent orientat spre bogăția nelimitată a posibilului.

Ce este iluzia decît un salt peste prezent? O situație nemijlocită a trecutului în viitor, o ignorare a mișcării vieții și a sensului devenirii conținute numai de prezent? Prezentul, dealtfel, dă chip trecutului fix și definibil, ca atare, și pre-gătește latent, din sine, viitorul. Iată de ce comedia ancorează în prezent și se face pentru prezent. Să ne amintim că părintele comediei, Aristofan, nu ezita

în comediiile sale să facă referințe directe la contemporani (cînd nu, aluzii transparente) ca în **Norii** sau **Acharnienii**, parnezia fiind încă o formă de exercitare a libertății de opinie la vechii greci. Comedia este, dar, clasică prin perpetua sa actualitate, prin tinerețea sa constitutivă. Ea este tinără în esență. Northorp Frey, în teoria mitosurilor, asimila comedia mitosului primăverii.

Bătrînețea este o iluzie prin ignorarea prezentului, o situație într-un trecut înșelat. O înșelătorie existențială. Unii bătrîni poartă în ei trecutul ca prezent subiectiv. Ei sînt astfel încremeniți, ares-tați în propria lor subiectivitate și obstrucționiști pentru ceilalți.

Comedia este o astfel de demascare a subiectivului în favoarea obiectivului. Dru-mul, mișcarea ei este și de la subiectiv la obiectiv, căci ea demască deprinderi vechi în înrobiri arbitrare, dînd sensu-rile și dezlegările pentru o practică a li-bertății. Comedia opune domniei arbi-trariului, libertatea în toată bogăția po-sibilităților sale și, cu aceste gînduri, a-jungem din nou la o remarcă a lui Northorp Frey, și anume că societățile care preferă dezirabilul realului concep drama-turgia aproape numai în termeni de co-medie.

Formă de ostracizare a vechiului, come-dia tinde a nu-l exclude cu totul — ea e o formă finalmente conciliatoare. O dizgrație totală ar produce în spectatori

compasiunea și pathosul tragic. Obstruc-ționistul este redus la neputință, ade-seori, cu propriile-i arme; să nu uităm că ironia este disimulare, comedia însăși, de multe ori, este o intrigă între ipocri-zie și disimulare și o formulă clasică este aceea a păcălitorului păcălit. Purificat prin rîs și convertit astfel, insul ostraci-zat renunțînd la obstrucție, este integrat societății comice. Aceasta se întîmplă pen-tru că, comedia pleacă de la colectivitate la individ; ea este o expresie a ideii de „noi”, a omului integral, o expresie a pu-terii și vieții, căreia îi sînt străine ni-micirea și excluderea, o credință în binele natural; la rădăcina ei pare a sta con-cepția (dezvoltată mai tîrziu de Rou-sseau) că omul e bun de la natură. Ea are, astfel, un profund caracter demo-cratic și nu întîmplător este gustată în mediile largi populare al căror suflet co-lectiv obișnuim să-l asimilăm vîrstei ti-nere. Și cînd căutăm atitudinea izvodi-toare de comedie, cît de deplin ne răs-punde Aristotel, de peste veacuri, defi-nind caracterul tinerilor. „Nedreptățile ce comit le fac pentru a insulta iar nu pen-tru a face rău...” și mai departe: „sînt miloși pentru că pe toți oamenii îi cred de treabă și mai buni decît par, căci măsoară pe ceilalți cu nevinovăția lor proprie, de aceea cred că pe nedrept su-feră oamenii. Pe lîngă acestea le place și risul; de aceea sînt păcălituri; căci păcălirea este o insultă politicoasă”.

NOTE

Lecția

unei mari actrițe

Banda sonoră și imagi-ne-a de filmotecă ne-au chemat, într-o după-amia-ză, la „masa umbrelor”. Portretul T. V., semnat de Tamara Pașca, închinat Luciei Sturdza Bulandra, a oferit secvențe antolo-gice din viața mării ac-trițe (pe care istoria o a-șază alături de Fany Tar-dini, Maria Theodorini, Marioara Voiculescu). I-am ascultat confesiunile de la 80 de ani, am pri-vit-o pe scenă la aceeași vîrstă în **Pădurea**, în **Vas-sa Jeleznova**, în **Citadela**

sfărîmată, și, fapt unic în teatrul lumii, la 88 de ani, încă în rol, **Mamouret**. Am văzut-o pe directoarea „Municipalului” (azi, tea-trul care-i poartă numele) la repetiția cu **Passaca-glia** de Titus Popovici, cu tinerii Liviu Ciulei, Ileana Predescu, Lăzăr Vrabie; am auzit-o acceptînd in-vitația de a participa la o reuniune a utemiștilor din teatru, invitație for-mulată, în numele îmbu-joratei delegații juvenile, de... Mircea Albulescu. Profesoara a lăsat și ci-teva discuri din care uce-nicii teatrului înțeleg ce înseamnă cultura vocii la orice vîrstă (la înaintată senectute, a înregistrat **Andromaca**), înțeleg de ce elevii ei, Aura Buzes-cu, Fory Etterle, Radu Be-

ligan, Al. Giugaru, Cella Dima și mulți, mulți alții, au reputat succese răsu-nătoare prin nuanțarea impecabilă a rolurilor, re-flex al anilor de studiu — cum emoționant preciza maestrul Fory Etterle.

Codirectoarea Compa-niei Bulandra-Manolescu-Maximilian-Storin, direc-toarea teatrului Municipal, profesoara, „marea doam-nă a scenei” (cum pe drept a numit-o Sică A-lexandrescu), femeia de rafinată cultură, primea, în seara debutului, de la aristocrata sa bunică, te-legrama: „îți interzic să porți numele tatălui tău pe scenă”. Însă arta „ră-z-vrătitei” a eclipsat aura nobiliară a familiei...

I. N.